

Key words: Cîmpulung Moldovenesc town;
genesis and territorial evolution

CIMPULUNG MOLDOVENESC - GENEZĂ ȘI EVOLUȚIE TERITORIALĂ ¹⁾ (Cîmpulung Moldovenesc - g n se et  volution t ritoriale)

I. Iosep

1. Geneza așezării Cîmpulung Moldovenesc a fost favorizată de potențialul de ansamblu al cadrului fizico-geografic. Astfel, situl este reprezentat prin relieful neted al culoarului depresionar al Moldovei (610-660 m alt.abs.), în cadrul căruia formele de bază sînt terasele, cu deosebire cea de 7-10 m alt.rel., care își justifică numele de "terasa Cîmpulungului" (Gh. Nimigean, 1949; I.Popescu-Argeșel, I.Iosep, 1972; I.Iosep, 1973). Teraselor li se adaugă, în zonele de racord, conuri de dejecție și glacisuri coluvio-deluvio-proluviale (Fig.1). Toate aceste forme, neinundabile (cu excepția treptelor de luncă) și bine drenate hidrogeologic, au constituit terenuri bune pentru construcții și utilizare agricolă, iar asimetria dispunerii lor - predominant pe dreapta Moldovei se reflectă în extinderea prioritară a vetrei pe această parte.

În ce privește văile afluenților, deși mult mai mici și mai înguste, au fost și ele folosite, unele (Valea Caselor, Deia) chiar din etapele de început ale așezării, datorită poziției lor de adăpost în comparație cu valea principală, expusă mai direct pericolului de invazie²⁾, altele mai recent, pe măsura îndeșirii populației, a creșterii presiunii demografice, a necesității de extindere a vetrei. Bine subliniat la sud de Munceii Cîmpulungului, cu altitudini care coboară brusc de la cca 1000-1100 m la 700 m (Măgura-1176 m, Runc-1129 m, Bodea-1075 m, Cucoara-944 m), iar la nord - de Obcina Feredeului, cu altitudini similare în planul îndepărtat, însă din care relieful cade în trepte succesive, tot mai joase (sub forma unor culmi asimetrice de tip "hogback"), Culoarul Cîmpulungului este bine închis și la cele două capete, prin defileele Strîmtura Roșie, în aval și cel al Pojorîței sau Piatra Străjii, în amonte (denumirea veche a acestuia din urmă trebuie să fi fost tot Strîmtura, dovadă toponimul Runcul Strîmturii, menționat undeva aici, la 1866 (T.Balan, 1960, p.282). O astfel de poziție, bine protejată natural, mai ușor de apărat (expresia "loc tare" cunoscută în documentele Țării Vrancei, este valabilă și aici) și care împreună cu pădurea, oferea, la nevoie, posibilități de refugiu îl îndreptățește pe Dimitrie Cantemir să afirme despre cîmpulungeni că "se simt tari între zidurile cetății ce le este dată de la natură".

În cadrul culoarului, climatul prezintă și el o nuanță de adăpost, fără vînturi puternice, dar, datorită altitudinii, este totuși relativ rece și umed (mediile multianuale ale temperaturii și precipitațiilor la Cîmpulung sînt de 6° C și respectiv 695,5 mm - Elena Erhan, 1980). Aceste valori îl fac foarte favorabil dezvoltării vegetației forestiere și celei ierboase (pășuni și fînețe de origine secundară), dar numai în mică măsură culturilor -și anume celor mai rezistente.

Datorită inversiunilor termice frecvente, versanții sînt mai avantajați în raport cu fundul depresiunii, mai ales dacă au și expoziție favorabilă, fapt sugerat de vechi toponime, ca "Fața Cîmpulungului", "Fața Deii" (versantul stîng al Moldovei, cu expoziție sudică).

Vegetația de pădure a constituit de-a lungul întregii istorii a așezării, pînă astăzi, o resursă naturală importantă pentru construcții (preferată pietrei), pentru producerea inventarului gospodăresc și casnic și ca lemn de foc. Pajiștile secundare, rezultate prin defrișare, și cele naturale subalpine din Rarău (acestea din urmă extinse antropoc prin atacarea limitei superioare a pădurii) au permis un sistem pastoral complex, rezultat

1) Comunicare la al X-lea Colocviu Național de Geografie a populației și așezărilor umane din România, 1989

2) Și astăzi o stradă din cartierul vestic al orașului, Sîhla, se numește "Drumul Tătarilor", iar în apropiere, la 1866, este menționat documentar "Plaiul Tătarilor" (T. Balan, 1960, p. 282)

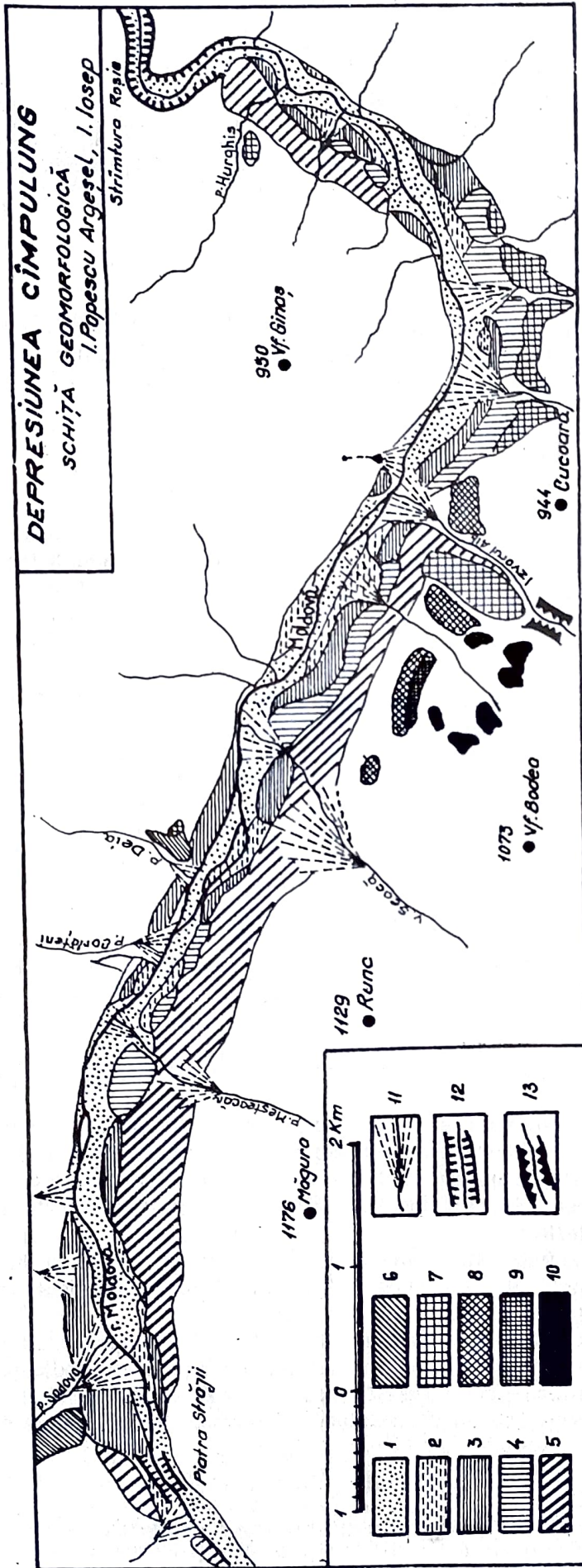

Fig. 1 - 1 - Lunca; 2 - Nivel de 2-3 m; 3 - T. 4-6 m; 4 - T. 7-8 m; 5 - T. 10-12 m; 6 - T. 18-20 m; 7 - T. 30-40 m; 8 - T. 50-60 m; 9 - T. 70-80 m; 10 - T. 100-110 m; 11 - Con de dejecție; 12 - Defileu; 13 - Cheie;

din îmbinarea păstoritului de pendulare simplă (văratul la pășunea montană, iernatul în sat) cu cel de pendulare multiplă (văratul la pășunea montană, tomnatul, iernatul și primăvăratul în zona fînețelor, prin intermediul odăilor, numite local țirle sau bordeie). Pe lângă acestea, posibilitățile de creștere a animalelor s-au mărit sensibil prin practicarea transhumanței (I.Iosep, 1987, a, p.92).

Resursele de pește, vînat și roci de construcție (gresie, calcar -utilizat pentru producerea varului) au constituit alte premise valorificate de populație.

În lucrările istorice mai vechi, dintre care ne mărginim să cităm aici "Din istoricul Cîmpulungului Moldovenesc" (T.Bălan, 1960), se consideră că prima mențiune documentară a Cîmpulungului datează din 14 aprilie 1411, din timpul lui Alexandru cel Bun, cînd, dăruindu-se mănăstirii Moldovița satul Vama, este amintit, la hotarul acesteia, și satul Cîmpulung. Situația este însă mai complicată: deoarece cercetările recente au arătat că acest document este fals, sîntem obligați să reducem "vîrsta documentară" a așezării. Existența satului în secolele XIII-XIV poate fi considerată totuși o realitate, întrucît este susținută de dovezi arheologice (Al. Vasilescu, 1969; V. Spinei, 1982), dintre care o semnificație aparte are bogatul inventar de topoare (E.I.Emandi, 1981), care atestă defrișarea pădurii și deci, indirect, îndeșirea populației, dezvoltarea economiei pastorale.

Dacă, din motivul arătat, nu se ia în considerare documentul citat mai înainte, se poate spune că așezarea Cîmpulung este amintită destul de tîrziu în izvoarele scrise, și numai tangențial, cu ocazia relatărilor de călătorie ale unor străini (la 1600, 1690, 1718 ș.a., cf.T.Balan, 1960, p.9). Deloc surprinzător, faptul se explică prin aceea că fiind un sat răzășesc, centrul unei formațiuni devălmașe, el - ca de altfel și celelalte grupate în jurul lui - nu a făcut decît tîrziu, odată cu destrămarea relațiilor de devălmășie, obiectul unor danii sau vînzări-cumpărări, care să impună consemnarea documentară. Satele obștii cîmpulungene se conduceau după legile nescrise ale "obiceiului pămîntului", iar pre existența lor în raport cu statul feudal centralizat a fost dedusă din drepturile și privilegiile pe care domnitorii Moldovei le-au recunoscut sau acordat. Caracterul răzășesc al acestei structuri poate fi susținut prin marea frecvență a apelativului și toponimului "Obcina" (I.Iosep, 1993) în această parte a țării (de la v. slav. obistina = comunitate, proprietate comună, devălmășie). Așa se explică de ce unii istorici, plecînd de la afirmația lui Dimitrie Cantemir că la Cîmpulung existase "un fel de republică", admit că ea a fost, la origine, o confederațiune românească de tip cnezial sau o structură asemănătoare (D.Onciul, "Originea principatelor române", 1899; C.C.Giurescu, "Istoria românilor", I, ed.III-a, p.387, 1938) și că "voievodatul Cîmpulung a fost, după tradiție, primul centru al descălăcătorilor din țara vlahilor de peste munți", cel dintîi ocol din Moldova (D.Onciul, "Din trecutul Bucovinei", p.597-600, în Conv. Lit., XLIX, 1915; T.Balan, 1960, p.38 și 36). Probabil influențat de asemenea idei, G.Vălsan afirma chiar că la Cîmpulung ar fi fost prima capitală a Moldovei: "legendarul Dragoș și apoi Bogdan, cînd au venit din Maramureș, pe Bistrița (...) apucînd curmătura Mestecăniș, au trecut în valea Moldovei, unde s-a întemeiat prima capitală sub paza imediată a muntelui, la Cîmpulung" (Opere alese, 1971, p.633), ceea ce nu poate fi susținut documentar, iar T. Balan (1860, p.7, 36) și Cl. Giurcăneanu (Populația și așezările din Carpații Românești, 1988, p.226) - că localitatea ar fi fost întemeiată de români maramureșeni și ardeleni. În realitate, plecînd de la aserțiunea că problema vechimii așezării Cîmpulung nu poate fi discutată decît în contextul, mai larg, al vechimii populării întregii zone din nord-estul Carpaților Orientali și bazîndu-se pe argumente care atestă o populare timpurie în toată această zonă (I.Iosep, 1987, b), pare mult mai plauzibil să considerăm că satul Cîmpulung se va fi constituit ca o veche vatră românească locală și că migrația de peste munți a avut o importanță subordonată. Într-adevăr, materialele arheologice descoperite în zonă (paleolitice, neolitice, romane, medievale), toponimice ("Cetățuia", "Triphulum" - dava citată de Ptolemeu, "Breaza", drumurile "tătărăști", apoi tradiția orală - toate conduc la concluzia vechimii prezenței umane, a așezărilor omenești și a unei vieți economice de o anumită intensitate pînă în inima Carpaților, și sugerează existența unei rețele dese de drumuri locale sau de tranzit.

În perspectiva subiectului de față, considerăm necesar să reluăm semnificația toponimului "Deia" (I.Iosep, 1987, c), întrucît este, printre altele, și numele unui vechi cartier al Cîmpulungului. Pe fondul demonstrării vechimii populării regiunii - inclusiv prin fortificații de tip cetățui - noi considerăm foarte plauzibil să alăturăm toponimul Deia de termenul "dhe" = a așeza, a pune, prin care I. I. Russu, în cunoscuta sa lucrare "Limba traco-dacilor" (ed. a II-a, 1967, p. 101), explică apelativul "dava", de origine sigur tracică după autorul citat, însemnînd așezare, sat, localitate. De asemenea, considerăm că ar trebui analizată eventualitatea provenienței apelativului "dava" și respectiv a toponimului "Deia" de la alți termeni din fondul traco-dac, pe care autorul citat îi inventariază de altfel, dar nu-i pune în legătură cu "dava", deși după înțeles și aspect sînt tot atît de semnificativi, și poate chiar înrudiți cu cel dintîi, și anume: "dheia" = a vedea (referire, poate, la poziția bună ca puncte de observație a davelor dacice) sau de la "dheig'h" = a frămînta lutul, a construi (un dig sau un zid). Este posibil, judecînd după tradiția construcțiilor fortificate dacice, ca această prezumtivă davă să nu fi fost localizată chiar în cartierul cîmpulungean Deia, ci undeva în apropiere, eventual pe una din înălțimile Obcinei Feredeului. Aici există, de exemplu, vîrfurile Deia, Măgura Deia, iar mai departe, în bazinul Moldoviței, alte toponime din această familie. În orice caz, după părerea noastră, apropierea Deia-dava nu poate fi ignorată.

Față de toate cele arătate mai sus, este firesc să considerăm Cîmpulungul drept una din cele mai vechi așezări din zonă, teritorializată de timpuriu ca vatră și hotar.

2. Factorii genetici ai urbanizării. În raport cu etapa rurală, procesul de urbanizare a presupus o anumită amplificare a funcțiilor preexistente, dar și premise și funcții noi, suplimentare. Astfel, încă din faza rurală un rol important l-a jucat funcția politico-administrativă, de centru sau "vatra" a unei formațiuni devălmașe libere, răzășești. În această calitate, Cîmpulungul va fi deținut de bună seamă și înțietatea din punct de vedere demografic. De bună seamă, relația trebuie înțeleasă și în sens invers: el n-ar fi putut îndeplini acest rol dacă nu ar fi fost una din cele mai mari și vechi așezări - eventual cea mai veche - din rețeaua respectivă: denumirea "Vatra Cîmpulungului" sau forma generică simplă "Vatra" (de asemenea provenind dintr-un apelativ tragic) a circulat efectiv, sînt întîlnite în documente.

La începutul secolului al XVIII-lea, această "un fel de republică", cum spune D. Cantemir, era formată din 15 sate, cu statut special (de autoconducere) în cadrul Țării Moldovei. La Cîmpulung își avea sediul vornicul domnesc, scaunul de judecată, sfatul obștii, format din "oameni buni și bătrîni" (poate de la un astfel de "bun", "bătrîn", "moș" își trage numele alt vechi cartier Bunești - situat tot pe stînga Moldovei, lîngă Deia; în orice caz, terminația în "ești" sugerează proveniența patronimică a toponimului.

După anexarea Bucovinei de către Imperiul Habsburgic (1774), așezarea și-a menținut funcția politico-administrativă, devenind reședința "Domeniului Cîmpulungului" (1783), iar mai tîrziu-reședința ținutului omonim. În 1929, această funcție s-a amplificat prin atașarea la Ținutul Cîmpulungului a fostului județ Gura Humorului. Pe o scurtă perioadă (1950 - 1952) Cîmpulungul a fost reședința regiunii Suceava, iar pînă în 1968 - reședința de raion.

Se poate spune deci că exemplul concret al Cîmpulungului confirmă aserțiunea generală conform căreia geneza și viabilitatea unui oraș depind în mod esențial de capacitatea lui de polarizare politică și administrativă asupra teritoriului înconjurător (V. Cucu, 1970, p. 35).

Din punct de vedere funcțional - economic, nu se poate vorbi, în etapa inițială, de o anumită specializare a Cîmpulungului în raport cu satele din jur. Toate aveau drept profil creșterea animalelor și diverse activități meșteșugărești legate de ea (prelucrarea lînii, pieilor, laptelui) sau prelucrarea lemnului. Dar în calitatea lui de cea mai mare așezare din ocol, Cîmpulungul avea desigur și cea mai mare capacitate de producție, ceea ce, împreună cu avantajul celei mai bune poziții, avea să se dovedească foarte important odată cu intensificarea transporturilor și comerțului dintre Moldova și Transilvania, respectiv dintre Suceava și Rodna sau (mai tîrziu) Bistrița. Într-adevăr, situarea sa pe una din cele mai importante axe transcarpatice a avut o importanță indiscutabilă, definindu-l drept un necesar loc de popas, ca oraș - etapă. Probabil aici se constituiau caravane pentru trecerea în condiții de mai mare siguranță peste Obcina Mestecănișului, în ale cărei păduri întunecoase pîneau primejdiile pentru mărfurile, agoniseala și uneori chiar viața negustorilor. În același timp, pe baza propriei capacități productive și de absorbție, dar și a satelor vecine, și datorită caracterului complementar al economiei montane în raport cu Podișul Moldovei și Podișul Transilvaniei, la Cîmpulung au început să se desfășoare și activități locale de schimb, deci se prefigurează funcția de tîrg.

Pînă la 1774, Ocolul Cîmpulungului a beneficiat de cîteva condiții de excepție, derivate din preexistența lui în raport cu statul centralizat Moldova, dar și din obligația de a păzi hotarele: dreptul de a ierna oile "în țară", deci transumanța (I. Iosep, 1987, p.92), care a permis creșterea unui număr mai mare de oi decît dacă s-ar fi valorificat doar pășunile locale; apoi scutiile totale sau parțiale de dări pe animale, ori pe produsele lor (goștina, folăritul) și scutiile de taxe vamale ori de participare la tîrguri. Aceste privilegii și scutiile acordate de voievozi au constituit premise de prim ordin pentru dezvoltarea economică, creșterea substanțială a producției de piață, implicit a comerțului. Astfel, Cîmpulungul și-a conturat și păstrat o zonă proprie de influență, care i-a sprijinit evoluția. Mărfurile oferite de Ocol, prin intermediul tîrgului Cîmpulung, ca de altfel și de el însuși, erau: vite, oi, miei, cai foarte apreciați, ceară, miere, produse din lînă, blănuri, piei, lemn și produse din lemn, primind în schimb din Transilvania (respectiv din Bistrița, chiar Brașov) produse manufacturiere: unelte agricole, cuie, praf de pușcă, produse de sticlărie, cărămizi, ceramică menajeră, alte produse textile. Atît din Podișul Moldovei, cît și din cel al Transilvaniei se aduceau cereale.

Importanța vitală a comerțului, caracterul lui reciproc avantajos și complementaritatea producției rezultă din mai multe documente cîmpulungene de pe la începutul secolului al XVIII-lea, adresate Bistriței, prin care se solicită insistent reluarea relațiilor comerciale temporar întrerupte: "ca să să hrănească acești săraci de omene"; "trecu negustorii de țara noastră cu dobitoace și cu alte negoate în țara voastră și să hrănescu unii cu alții"; "Acest cap de țară a Mulduvei nu poate hi fără dumnia voastră și dumnilor voastră încă are hi îndemănă cu noi" (T. Bălan, 1960, p.66).

Desfășurată în legătură cu comerțul, activitatea vamală a constituit un factor suplimentar de urbanizare. Nu se poate preciza data la care Cîmpulungul a preluat această funcție de la satul Vama, din apropiere. Dacă avem însă în vedere că "vama spre țara ungurească, care este mai jos de mănăstire, la gura Moldoviței (D.I.R., A, XIV-XV, I, p.222-223, nr.265/1447) este întărită mănăstirii Moldovița de către Ștefan cel

Mare, ni se pare logic să plasăm acest moment nu mai devreme de moartea domnitorului (1504), pentru că nu vedem motivul și modul în care el să fi intervenit împotriva daniei antecesorilor, ca și împotriva propriei decizii anterioare (1447). Cert este că prima mențiune documentară despre "vameșii de Cîmpulung" este întîlnită într-un document din timpul lui Alexandru Lăpușeanu, datat 1559 (E. Hurmuzaki, XV, p.547, citat de T. Balan, 1960, p.65). Ulterior, știrile sînt tot mai numeroase și se referă fie la încercări de a ocoli vama (de regulă cu turme de animale, care puteau evita drumul vămii, folosind cărări ascunse), pentru a nu se plăti taxa cuvenită (T. Balan, 1960, p. 65). Astfel, la 1583 un român cu 700 de oi a ocolit vama Cîmpulungului, trecînd în Ardeal, iar la 1638 vameșul "ot Dolgopol" încunoștiințează pe bistrițeni că un om de-al lor a trecut de două ori vama, fără să plătească.

Tot în legătură cu comerțul, transportul și activitatea vamală este atestată și o funcție specială "de servicii" pe care o avea Cîmpulungul, reședința ocolului: obligația ca, prin proprii locuitori și ai satelor subordonate să asigure securitatea și întreținerea importantului drum transcarpatic, să împiedice încercările de ocolire a vămii (evaziunea vamală), să asigure prinderea fugarilor și paza zonei de graniță cu Transilvania. Mai multe toponime vechi, unele cunoscute și azi (Pîrîul Străjii, Piatra Străjii, Muncelul din Strajă, Strajă-numele vechi al satului Pojorîta, care apare pe harta lui Dimitrie Cantemir) arată chiar unde se făcea de strajă: în zona defileului dintre Depresiunea Cîmpulungului și cea a Pojorîtei (I. Iosep, 1987, d.).

După reorganizarea Ocolului Cîmpulung ca Domeniu (1783), în localitatea de reședință funcționau și străji interne, la dispoziția oficialităților administrative austriece, ca și "păzitori la podul împărătesc" (T. V. Stefanelli, 1915, p.167).

Treptat, se intensifică activitățile meșteșugărești prelucrarea lînii în pive, tăbăcitură pieilor, morăritul, prelucrarea lemnului (cherestea tăiată cu fierăstraie de apă, draniță, produse de dogărie, care și căruțe ș.a.), vărăritul. Îndată după 1774 se construiește o fabrică de bere (T. Balan, 1960, p.17). În același timp, se poate spune că, în calitate de reședință a Domeniului, Cîmpulungul a resimțit pozitiv dezvoltarea industriei miniere din zonă (Iacobeni, Cîrlibaba, Fundu Moldovei, Pojorîta).

Nu lipsită de importanță a fost poziția strategică a așezării, relevată ca atare în raportul generalului austriac Stainville, la 1718 (E. Hurmuzaki, Documente, vol.VI, p.215), motiv pentru care a fost teatrul unor lupte și a suportat de mai multe ori ocupația unor armate străine (ca de exemplu la 1687, 1690-1699, 1737), aici avîndu-și sediul, de-a lungul timpului, garnizoane militare. În evul mediu el a jucat rolul de cap de pod între Moldova și cetățile pe care unii domnitori (Petru Rareș) le stăpîneau în Transilvania.

Cumulînd toate aceste funcții - de creștere a animalelor, politico-administrativă, comercială, vamală, de transport, meșteșugărească și chiar strategico-militară, Cîmpulungul se diferențiază treptat de celelalte așezări rurale ale Ocolului și pășește pe calea evoluției urbane. Prima menționare a lui în această calitate datează din 1660 și aparține francezului Philipp Avril: "une petit ville de la Moldavie, nomée Campolongo" (A. Papiu Ilarian, 1862-1864, Tesauru de monumente istorice pentru România, vol.III, București, citat de Al. Ungureanu, 1980, p.21, sau "Ein Klein Städtgen in Moldau", cum apare în versiunea germană apărută la Hamburg în 1705). Aceași nuanță - "Marktflecken Campolongo - se întîlnește în raportul austriac din 1718, citat mai sus. Se observă, prin urmare, că evoluția urbană începe și respectiv este atestată înainte de ocuparea Bucovinei, deci a fost generată de condiții interne, cele externe avînd un rol favorizant.

După anexarea Bucovinei, prin crearea Domeniului Cîmpulung, al cărui centru devine, așezarea își continuă evoluția, atît prin valorificarea potențialului propriu cît și prin relațiile cu zona de influență (hinterland), iar deschiderea drumului peste Mestecăniș (1783) sporește favorabilitatea poziției lui geografice. Ca urmare, la 13 octombrie 1794, printr-o diplomă imperială este ridicat oficial la rangul de tîrg, stabilindu-se ca zi de tîrg săptămînal luna. Că această diplomă nu face decît să recunoască și să oficializeze o situație deja existentă, rezultă din mai multe documente cîmpulungene anterioare care consemnează: "fața tîrgului", "fața tîrgușorului Cîmpulungului" (1789, respectiv 1792; cf. D. Vitencu, Cîteva documente moldovenești din Bucovina, în Anuarul Lic. Real Cernăuți, 1929, p.113, 116), "și noi cu toate satele Cîmpulungului adevărim și pentru credința s-a pus pecetea Vetrei Cîmpulungului ce se numește tîrg, și noi suntem sub ascultarea lor" (1793; T. V. Stefanelli, 1915, p.V-VI; Noth und Hilferuf..., 1861). Peste cîțiva ani, la 1806, o altă diplomă îl declară oraș, cu dreptul de a ține 3 bîlciuri anuale sau iarmaroace (la 20 ianuarie, 31 martie și 8 noiembrie), dar și după această dată (de exemplu la 1817, 1846), ca la mai toate orașele moldovenești, continua să se folosească în paralel și formele tîrg, tîrgușor.

Din documentul datat 1792, citat mai sus, se observă că locuitorii considerau "tîrgușor" nu tot Cîmpulungul, ci doar partea lui centrală, unde se desfășurau activitățile comerciale și se aflau instituțiile oficiale și care începea să capete, desigur, o fizionomie de tip urban.

La sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor (T. Balan, 1960, p.64, 209, 211, 212; T. V. Stefanelli, 1915, p.425), Cîmpulungul avea mai multe instituții administrative, spital, un han "destul de bun" (1819), cîrciumă, fabrică de bere, mori, pive, tăbăcării, joagare, "ceardacuri" pentru pază, aici fiind și sediul unei companii militare și al unui vicariat (1786). Ca expresie a tendințelor de urbanizare, în perioada 1774-1777 se înființează mai multe școli primare sau populare, o școală elementară de ținut și mai tîrziu una

industrială pentru "lucrarea lemnului" (Școala de arte și meserii, 1895). Cîmpulungul devine treptat unul din centrele culturale principale ale Bucovinei, ca sediu al mai multor societăți culturale, funcție ce avea să fie încununată în perioada 1948-1953, prin înființarea Institutului de silvicultură cu două facultăți, mutat ulterior la Brașov.

Se poate spune că industria ca factor genetic și de sprijinire a urbanizării, apare mai târziu, spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, fiind stimulată de construirea căii ferate Dărmănești - Cîmpulung (1888), continuată ulterior (1902-1907) pînă la Vatra Dornei, căreia i se adaugă două ramificații Pojorîta - Fundu Moldovei și Vama - Moldovița³⁾. Ca urmare, se construiesc mai multe fabrici de cherestea, care impulsionează comerțul cu acest produs, iar la Cîmpulung-Est se amenajează un triaj și un depou cu atelier pentru reparații feroviare. Marea industrie a devenit un factor de prim ordin în dezvoltarea urbană a așezării după 1944, mai exact după 1960, cînd se construiesc 4 unități moderne: Fabrica de prelucrare a laptelui (1961), Fabrica de mobilă (1968), Filatura de bumbac (1973) și Fabrica de încălțăminte (1978).

Amenajarea căilor de comunicație rutiere și feroviare, racordarea cu regiunile vecine, au fost resimțite pozitiv și în domeniul turismului. În perioada interbelică la Cîmpulung se deschide un oficiu de turism (1935), orașul este declarat stațiune climaterică de iarnă, se amenajează diferite dotări (2 sanatorii, unde se faceau băi de nămol, de cetină și acid carbonic), se construiește cabana Deia (1936), încît devine cel mai important centru turistic și de vilegiatură din Bucovina, bază de plecare pentru fluxul turistic spre Rarău.

3. Evoluția teritorială. Dacă lăsăm la o parte semnificația toponimelor Deia și Bunești, discutate anterior, după tradiția locală, consemnată de S.Fi.Marian ("Tradiții poporane române din Bucovina", 1895)

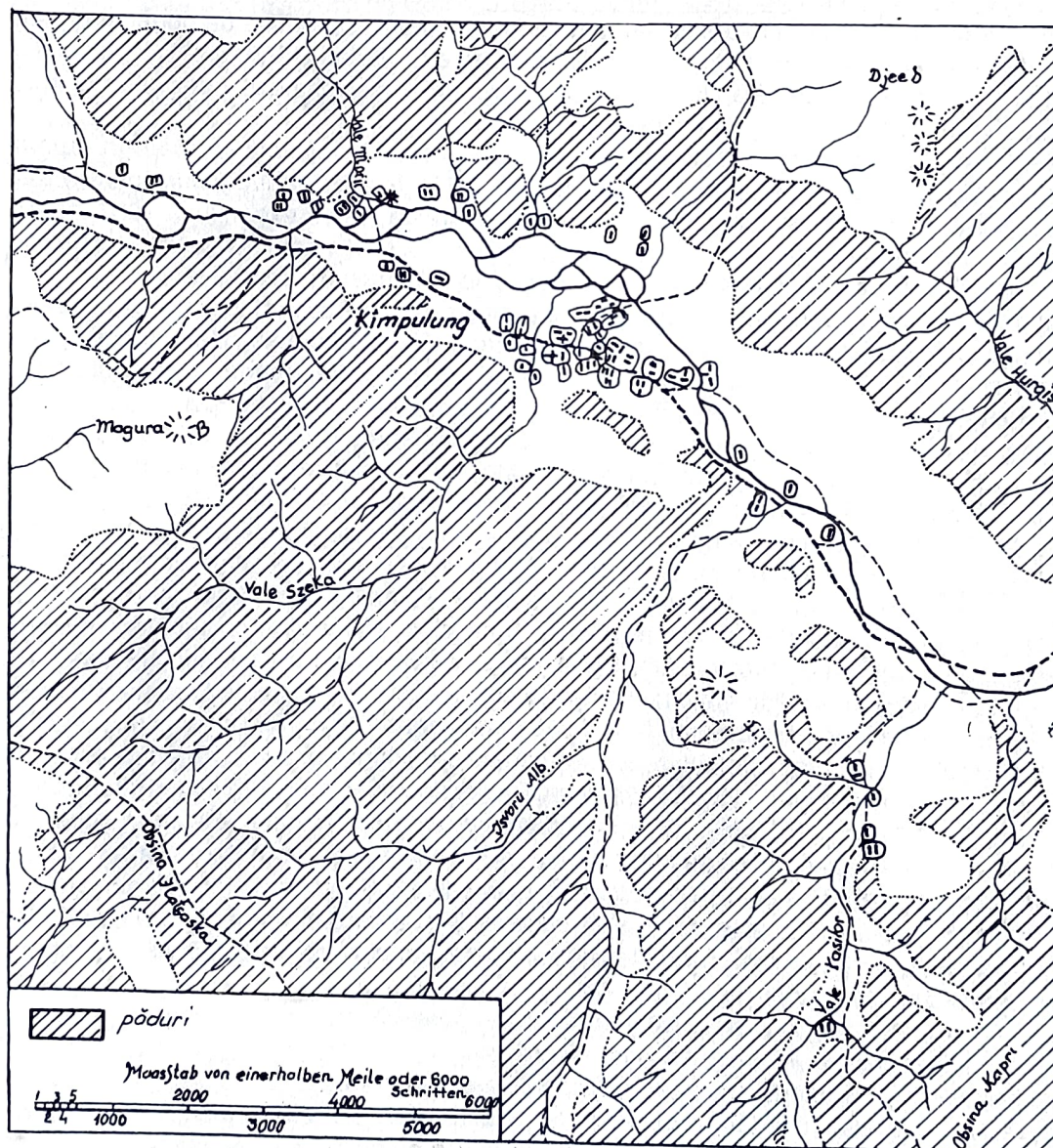

Fig.2 Cîmpulung Moldovenesc pe harta Büschel (1773 - 1775)

3) Se poate spune, fără a exagera prea mult, că prin cele două linii secundare Cîmpulungul devine oarecum "nod feroviar"

nucleul inițial al Cîmpulungului ar fi fost pe valea sugestiv numită "a Caselor", părere acceptată, fără alte argumente, și de T. Balan (1960, p.259). El avea acces ușor la valorificarea "cîmpului" de pe valea principală, care va fi fost desigur și ea defrișată la acea vreme, era situat în apropierea unui vad (în zona în care și astăzi șoseaua traversează râul Moldova), și avea în spate Rarăul - refugiu în caz de pericol și loc de pășunat pentru turmele de oi. Aceeași tradiție locală leagă distrugerea acestei prime așezări de una din năvălirile tătarilor, atestate într-adevăr și documentar (T. Balan, 1960, p.11) toponimic ("drumurile tătarești", cf. Al. Vasilescu, 1969), și precizează că așezarea s-a refăcut pe o altă vatră, mai spre vest, în valea Moldovei.

Primele observații precise asupra întregii așezări se pot face pe seama hărții Büschel, ridicată între 1773-1775, care surprinde deci începutul fazei urbane (Fig.2). Culoarul Moldovei apare integral defrișat, fiind ocupat de o așezare cu structură pronunțată nucleară, așezată în majoritate pe valea principală, în apropiere de confluența cu Valea Seacă; se evidențiază preferința de grupare a gospodăriilor în zonele de confluență (Izvorul sau Valea Morii, Corlățeni, Deia, Izvorul Alb-Capu Satului, Bunești), nucleeele viitoarelor cartiere. Ca poziție, excepție face Valea Caselor, refăcută între timp (deci o putem considera o săliște), situată nu spre vărsare, ci pe cursul mijlociu al unui afluent. În ce privește toponimul Capu-Satului, nume sub care și astăzi, în mod curent, cîmpulungenii desemnează cel mai estic cartier al orașului, este un "relict toponimic" din faza rurală a așezării, sugerînd nu neapărat pre existența, ci poziția lui marginală (lat. caput) în raport cu nucleul central. Totuși nu excludem nici posibilitatea ca imaginea nucleului Capu-Satului, așa cum apare ea pe harta Büschel, să fie o fază regresivă sau una de refacere (ca în cazul Văii Caselor) și nu începutul constituirii. În orice caz, aici se păstrează una din cele mai vechi construcții rurale cîmpulungene - Casa Prundeanu, construită, după cum se știe din bătrîni, cu lemn de pe loc (I. Iosep, M. Iacobescu, 1978, p.43).

În partea opusă, spre vest, se conturează cartierul Sîhla, al cărui nume trădează o dublă defrișare: una veche, urmată de refacerea pădurii sub formă de hățîș, desîș, sîhlă, și o a doua, mai recentă, pentru construirea gospodăriilor. Casa Grămadă, situată aici, datează, în forma actuală, din 1817, dar este o refacere parțială a alteia, mai veche, ridicată tot cu lemn de pe loc (ibidem, p.44).

Nucleul principal, "îrgușorul" propriu-zis, se remarcă, bineînțeles, prin cel mai mare număr de construcții (inclusiv 3 biserici) și prin gradul lor de concentrare, elemente care îi afirmă importanța la nivelul întregii așezări.

Trebuie precizat totuși că harta Büschel, urmare a unei ridicări mai mult sau mai puțin expeditivă, este deficitară sub raportul informației cantitative: ea înregistrează circa 100 construcții (gospodării), în timp ce 2 surse scrise contemporane ei indică pentru Cîmpulung 396 case (recensămîntul rusesc, 1774), respectiv 377 de familii (conscriptiie austriacă, 1774). Deci la această dată Cîmpulungul avea aproximativ 1400-1600 locuitori, cifră mare în raport cu media satelor moldovenești, care trădează și ea condiții deosebite de evoluție, respectiv depășirea fazei rurale.

Sub raport morfostuctural, vatra Cîmpulungului în această perioadă este pronunțat polinucleară, cu spații libere, care despart nucleeele construite. În jumătatea din amonte a așezării, nucleeele situate pe dreapta și pe stînga Moldovei sînt despărțite de lunca largă și inundabilă a acesteia, element restrictiv în extinderea vetrei. Culoarul depresionar era probabil defrișat din vechime, cert este că documentele din secolele XVII-XVIII nu se referă la lăzuri pentru extinderea vetrei, ci pentru obținerea de noi pășuni și fînețe, în zonele montane apropiate.

După Al. Ungureanu (1980, p.41, 49), în secolul al XVIII-lea Cîmpulungul se înscrie printre orașele cu cel mai rapid ritm de creștere teritorială din Moldova: 600%. Extinderea nu s-a făcut în continuitate spațială, ci nuclear, "în stropi".

În secolul al XIX-lea, paralel cu amplificarea funcțiilor, Cîmpulungul înregistrează o sporire demografică importantă, de peste 3 ori (2.526 locuitori în 1816, 8.784 locuitori în 1910). Deja întins ca suprafață din etapa anterioară sub formă de nucleee, distanțate unele de altele, el se dezvoltă acum prin îndesiri la nivelul acestor nucleee, dar mai ales prin creșterea lor în lungul văii Moldovei și pe afluenți. Centrul crește și el, dar puțin, în zona Gîrlei Morii. Ca urmare, prin aglutinare se formează o vatră mai mult sau mai puțin continuă, încît se poate spune că la sfîrșitul acestei etape orașul ajunge foarte aproape de suprafața actuală.

Prima jumătate a secolului al XX-lea (1900-1944) se caracterizează printr-o încetinire a creșterii teritoriale, ca urmare a stagnării economice, a diminuării soldului demografic (natural și migratoriu), distrugerilor din cele două războaie mondiale. Mai evidentă este extinderea în altitudine a zonei rezidențiale pe versantul nordic al muntelui Bodea ("Sub Muncele"), valorificîndu-se podurile înguste ale unor terase medii. În plus, populația crescînd într-un ritm și mai lent decît suprafața orașului, nu se produce nici compactarea spațiului construit.

În ultima jumătate de secol, cu toată dezvoltarea sa industrială și demografică accelerată, datorită concepției de modelare a orașelor din țara noastră prin sistematizare - compactare și zonare funcțională, suprafața construită a Cîmpulungului a rămas practic staționară (circa 640 ha). Nici zona industrială n-a contribuit la extinderea teritorială a orașului, ea integrîndu-se efectiv în zona rezidențială, spre limita vestică a acesteia. Efortul constructiv s-a orientat spre sistematizarea zonei centrale și a celor din imediata ei

apropiere, în ideea valorificării spațiului liber sau mai lax construit, edificându-se ansamblurile urbane noi: Bodea, Runc, Trandafirilor, Stadion, I. Creangă. Cu toate acestea, densitatea medie a populației în vatră se menține și în prezent modestă (35loc./ha), în cartierele periferice fiind mult sub medie, datorită predominării construcțiilor de tip parter și vilă. Calculându-se gradul de remodelare a orașelor din Moldova (raportul dintre suprafața reconstruită și suprafața construită existentă la nivelul anului 1944) se constată că acest indice are, în cazul Cîmpulungului, o valoare medie (Al.Ungureanu, 1980, p.47).

Pentru perioada de după 1980 erau prevăzute interdicții de noi construcții și dezafectări lente pe o suprafață de 90 ha, vizînd în general ramificațiile tentaculare de pe văle afluenților Moldovei, considerate exagerat alungite (unele gospodării fiind situate, într-adevăr la peste 10 km de centru). Dacă însă avem în vedere faptul că după 1989 concepția de dezvoltare a așezărilor și de organizare a teritoriului s-a schimbat și, pe de altă parte, că funcția de bază a gospodăriilor din perimetrele respective a fost și va continua să rămîină cea zootehnică (dublată de cea turistică, în curs de conturare), apreciem că nu se mai pune problema dezafectării, ci doar a dotărilor tehnico-edilitare. Menținerea interdicției s-ar justifica, eventual, doar pentru unul din sectoarele propuse- Izvorul Alb - Liceul Militar, unde în cazul că s-ar reconsidera și reactualiza mai vechiul proiect de construire a unui baraj hidroenergetic pe Moldova (Strîmtura Roșie), coada viitorului lac ar putea ajunge pînă aici.

Se constată că transporturile feroviare, întrucît au apărut tîrziu, nu au influențat evoluția teritorială. Lucrurile au stat mai degrabă invers: extensiunea liniară a orașului (9km) a determinat adaptarea dotărilor feroviare, respectiv constituirea a nu mai puțin de 3 zone feroviare aferente stațiilor Cîmpulung-Est, Cîmpulung (centru), Sadova (în vest).

4. Concluzii. Deși argumentele documentare sau materiale directe cu privire la începuturile satului Cîmpulung sînt sumare, coroborate cu vechimea populării întregii zone de nord-est a Carpaților Orientali, se poate admite că și el are o vechime apreciabilă, posibil din secolele XII-XIII. Datorită poziției geografice mai favorabile, mărimii demografice și (foarte probabil) vechimii mai mari, el s-a selectat și impus drept centrul unei rețele rurale devălmașe, presupusă de asemenea anterioară statului feudal centralizat Moldova, întrucît numai așa pot fi explicate importanțele privilegii și scutiri de care a beneficiat și care i-au influențat pozitiv dezvoltarea economică. Trebuie avută în vedere și relația inversă: odată asumată calitatea de centru a uniunii de obști, ea i-a asigurat creșterea prioritară în raport cu celelalte așezări.

Condițiile naturale au jucat un rol important în geneza și evoluția Cîmpulungului ca sat, iar prin intermediul condițiilor social-istorice și economice ele au putut contribui și la procesul de urbanizare a așezării. De exemplu, poziția fizico-geografică a avut importanța sa indiscutabilă, dar ar fi rămas o simplă premisă potențială dacă n-ar fi fost pusă în valoare prin dezvoltarea economică.

Cadrul geomorfologic- relieful de tip culoar - a imprimat direcția preferențială liniară de extindere, iar pe fondul acestei liniarități de ansamblu, văle afluenților au favorizat tendința de dezvoltare tentaculară.

Inceputul urbanizării și apoi evoluția așezării urbane s-au datorat cumulării unor funcții variate, tot mai numeroase în timp, care s-au sprijinit reciproc: politico-administrativă, comercială, vamală și de transport, meșteșugărească (devenită mai tîrziu industrială), strategică, turistică și culturală, care i-au dat viabilitate. Numai măsura în care funcția agricolă a fost depășită consistent, ca importanță, de celelalte, a putut duce la urbanizare. Cîmpulungul nu a fost în situația acelor orașe care, pierzînd funcția politico-administrativă sau sprijinindu-se pe o singură funcție economică afectată de o conjunctură defavorabilă, au stagnat sau chiar au regresat, pînă la dezurbanizare.

La fel cu marea majoritate a orașelor din România (V. Cucu, 1970, p.20), Cîmpulungul ilustrează rolul covîrșitor pe care l-a jucat schimbul de produse în apariția orașului și dezvoltarea lui ulterioară, dovadă fiind existența și durata fazei de tîrg. Importantă în toate etapele, funcția comercială a jucat un rol de prim ordin în perioada medievală, avantajată fiind de poziția geografico-economică a Cîmpulungului ca oraș-etapă pe marele drum comercial transcarpatic ce lega Moldova de Transilvania, de privilegiile tradiționale ale cîmpulungenilor și de creșterea producției de piață. Deci ea a apărut spontan, din necesități economice obiective, diploma imperială din 1794 nefiind decît o recunoaștere a situației de fapt.

Intr-o încadrare cronologică schematică, Cîmpulungul se plasează în generația orașelor apărute în feudalism - subgenerația așezărilor urbane complementare din secolele XVI-XVII (Al. Ungureanu, 1980, p.25, 29); este, deci, anterior subgenerației urbane și cvasiurbane din perioada de tranziție spre capitalism (1774-1865), numită în literatura geografică și "a tîrgușoarelor".

În evoluția sa rurală, Cîmpulungul nu a înglobat alte așezări, ci a rezultat prin aglutinarea propriilor și relativ numeroaselor lui cătune, iar orașul a moștenit această structură rurală nucleară. Sensul evoluției teritoriale pare să fi fost de la est la vest, cel mai vechi nucleu fiind, după tradiție, Valea Caselor, cel mai nou - Sîhla. În ciuda unor vicisitudini istorice, continuitatea așezării pe aceeași vatră evidențiază favorabilitatea poziției, a cadrului geografic în general, vocația lor urblgenă.

Datorită dezvoltării spontane, s-a produs o extindere teritorială liniară excesivă, explicabilă prin adaptarea la relief dar și prin tradiția rurală - ca mod de viață - și prin creșterea animalelor - ca ocupație de

bază - în trecut. A rezultat astfel un oraș care a putut fi luat drept prototip pentru o categorie morfostructurală distinctă - orașele cîmpulunguri (V. Cucu, 1970, p.121 - 122; Al. Ungureanu, 1980, p.50). Dar pe acest fond al liniarității se adaugă creșterea tentaculară, ca o caracteristică subordonată dar care, subliniem noi (Fig.3), nu trebuie totuși subestimată (unele ramificații măsoară cca 2 km).

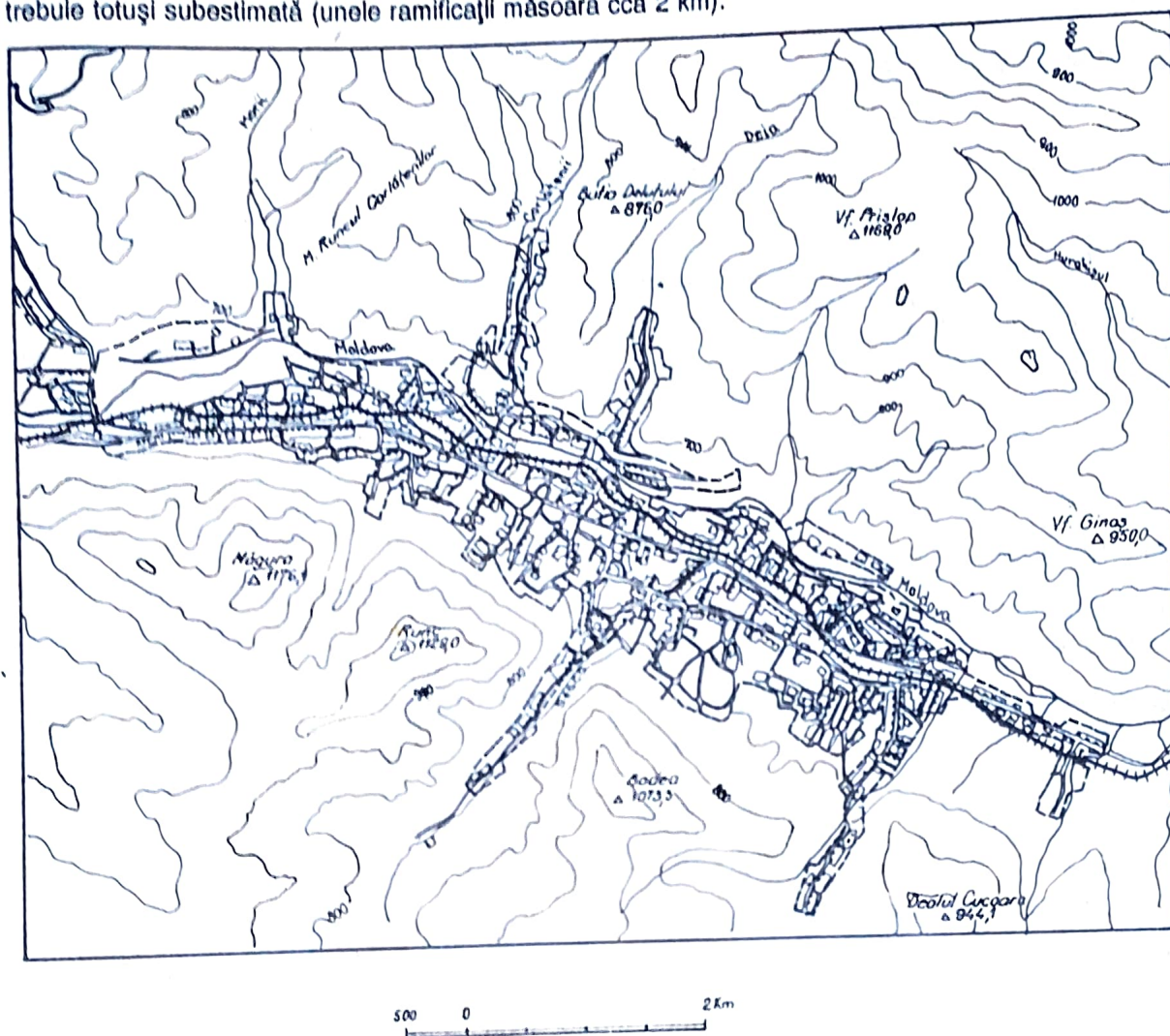

Fig.3 Morfostructura orașului Cîmpulung Moldovenesc

Avînd ca puncte de plecare nuclee vechi, constituite inițial pe conurile de dejecție și terasele de confluență ale afluenților Moldovei, tendința de ramificare, manifestată mai ales în ultimele două secole, exprimă înmulțirea populației, implicit creșterea presiunii demografice, nevoia de noi terenuri de folosință, atracția dintre casă, pe de o parte, și fîneață, pășune, pădure, pe de alta. În cazul cartierului Izvorul Alb, un factor suplimentar a fost activitatea de vîrărit.

În mod firesc, evoluția teritorială s-a desfășurat în concordanță cu dezvoltarea și diversificarea funcțiilor interne, cu creșterea demografică. Pe etape, creșterea suprafeței vetrei se prezintă astfel (Al. Ungureanu, 1980, p.49, Tabel 1):

1700 - 1800	1800 - 1900	1900 - 1944	1944 - 1977
600 %	291,7 %	24,5 %	5,2 %

Cea mai semnificativă creștere spațială a avut loc în secolul al XVIII-lea, deci în prima fază a urbanizării și concomitent cu "revoluția demografică", pentru ca apoi ritmul să se reducă treptat.

După 1977, datorită concepției urbanistice promovată în țara noastră și atingerii unui anumit echilibru între numărul de locuitori, potențialul economic al cadrului natural și funcțiile actuale, suprafața construită rămîne staționară.

Ca și vatra în ansamblul ei, nucleul urban a avut și are tot o dezvoltare liniară. Dar în timp ce la vatră aceasta este, în principal, o expresie a reliefului, forma nucleului central este rezultatul atracției axei

comerciale transurbane.

Aspectul caracteristic al rețelei de văi, cu o componentă liniară principală (valea Moldovei) și componente secundare ramificate rectangular (văile afluenților) se impune nu numai în specificul extensiunii teritoriale, ci și în planul tramei stradale (Fig.3).

BIBLIOGRAFIE:

- Balan T. (1960), *Din istoricul Cîmpulungului Moldovenesc*, Edit. Șt., București
- Cucu V. (1970), *Orașele României*, Edit. Șt., București
- Iosep I. (1973), *Orașul Cîmpulung Moldovenesc - schiță geografică*, în "St. și com. Șt. Nat.", III, Muz. jud., Suceava
- Iosep I. (1987,a), *Obcinele Bucovinei*, în "Geografia României", III, Edit. Acad. R. S. România, București
- Iosep I. (1987,b), *Considerații istorico-geografice privind evoluția așezărilor omenești din Obcinele Bucovinei*, în "Suceava - Anuarul Muz. Jud.", Suceava, XIII-XIV, 1986-1987
- Iosep I. (1993), *Toponimul "Obcina" - răspîndire și semnificație*, în "Suceava - Anuarul Muz. Bucovinei", XVII-XIX, 1989-1990, Suceava
- Iosep I., Paulencu D. (1987,c), *Au existat în Obcinele Bucovinei așezări fortificate (cetățui)?*, "Suceava - Anuarul Muz. Jud.", Suceava, XIII-XVI, 1986-1987
- Iosep I. (1987,d), *Contribuții la studiul toponimelor din Obcinele Bucovinei*, în *Lucr. Sem. geogr. "D. Cantemir"*, 7/1987, Iași
- Nimigeanu G. (1949), *Orașul Cîmpulung Moldovenesc*, în "Natura", nr. 3, București
- Popescu Argeșel I., Iosep I. (1972), *Depresiunea Cîmpulung (bazinul Moldovei). Observații geomorfologice*, în "Comunicări și referate", Geografie, Suceava
- Ungureanu Al. (1980), *Orașele din Moldova - studiu de geografie economică*, Edit. Academiei R. S. România, București

Résumé

Le texte analyse les conditions qui ont favorisé la genèse de la ville Cîmpulung et celles qui, plus tard, à la fin du XIX - è siècle, l'ont propulsé dans la catégorie des habitats de type urbaine: la position géographique, les éléments du cadre naturel, les fonctions politico - administrative, artisanale, commerciale, douanière, culturelle. Dans la période moderne on ajoute d'autres nouvelles fonctions: industrielle, touristique. En parallèle on a eu lieu l'extension territoriale de la ville.

Universitatea "Ștefan cel Mare" Suceava